

ОПСЕРВАТОРИЈА НА НЕЛЕГАЛНИ ЕКОНОМИИ ВО ЈУГО-ИСТОЧНА ЕВРОПА

БРОЈ **4** ЈАНУАРИ – ФЕВРУАРИ 2021

Резиме на главните точки

Врање, ново криминално жариште.

Од 2019 година, името на еден град постојано се појавува во извештаите во медиумите и полицијата за трговија со дрога и шверцување мигранти: Врање, во јужна Србија. Гледаме како и зошто Врање стана жариште на организиран криминал.

Оружје за банди во Шведска: балканска врска.

Озлогласената југословенска мафија, „Југо-мафијата“, која доминираше во состојбата со организираниот криминал во Шведска во 90-тите години на минатиот век, веќе одамна ја нема, но Шведска и понатаму го чувствува влијанието на организираниот криминал од Западен Балкан. Во изминатите неколку години, бран на насилство со жртви поврзано со бандите е делумно овозможен со оружје и бомби од Балканот.

Коцкање во Северна Македонија.

Додека Албанија и Косово уште од 2019 година презедоа чекори за укинување на

коцкањето во нивните земји поради поврзаноста со организираниот криминал, бројот на електронски казина и обложувалници во Северна Македонија е двојно зголемен. Коцкањето е потенцијално профитабилно, но со себе носи ризици поврзани со зависност, перење пари и потенцијална штета на историските туристички дестинации како што е Охрид.

Острови на отпорност: граѓански организации во Западен Балкан.

Ова се тешки времиња за граѓанските организации (ГО) во Западен Балкан. На многу места, граѓанските организации кои се занимаваат со организиран криминал и корупција се под притисок на владите и загроени од луѓе вклучени во коруптивна или недозволена активност. Понатаму, кризата со КОВИД-19 им отежнува на граѓанските организации да имаат контакт лице в лице со многу поединци и групи со кои вообичаено работат, како жени, млади, поранешни затвореници или зависници. Истражуваме некои од предизвиците и можностите за зајакнување на отпорноста кон организираниот

криминал и корупцијата на Западен Балкан, врз основа на меѓурегионална работилница одржана во средината на декември 2020 година и наодите од претстојниот извештај на Глобалната иницијатива против транснационалниот и организиран криминал (ГИ-ТОК).

„Неостарт“, место за втора шанса.

Во Србија има околу 12.000 затвореници; околу 8.000 од нив секоја година се пуштени од

затвор. Сепак, стапката на рецидивизам е помеѓу 60 % и 75 %, што значи дека многумина ќе завршат повторно во затвор. „Неостарт“, центар за превенција на криминал и пост-казнена помош, е невладина организација во Србија којашто го намалува рецидивизмот помагајќи им на поранешните престапници да се реинтегрираат во општеството. Разговараме со директорот Дарјан Вулевиќ за нивната работа, предизвиците и успехите.

ЗА ОВА ИЗДАНИЕ

Среќна Нова година! Добре дојдовте на четвртото издание на Билтенот за ризици изработен од Опсерваторијата на граѓанското општество за борба против организираниот криминал во Југоисточна Европа. Како и во секое издание, разгледуваме одредено жариште на организиран криминал. Овој месец се фокусираме на Врање, град во јужна Србија, којшто неодамна се појави како центар за трговија со дрога и шверцување мигранти.

Во текот на изминатите неколку години, Шведска беше сведок на зголемување на насилството поврзано со банди. Ја испитуваме балканската врска на Шведска, имено шверцување оружје и бомби.

Во изминатите две години Албанија и Косово значително го намалија коцкањето во своите земји, не само поради загриженоста за нивната поврзаност со организираниот криминал и перењето пари. Но, Северна Македонија зазема поинаков пристап, за што сведочи и двојното зголемување на бројот на установи за коцкање од 2019 година. Ги разгледуваме потенцијалните ризици поврзани со оваа политика.

Покрај истакнувањето на ризиците, отпорноста е редовна карактеристика на нашиот Билтен на ризици, особено работата што ја вршат граѓанските

организации на Западен Балкан во борба против корупцијата и организираниот криминал. Од 14 до 16 декември 2020 година, ГИ-ТОК обедини повеќе од 50 претставници на невладини организации од шесте земји на Западен Балкан за да разговараат за предизвиците и можностите за зајакнување на отпорноста кон организираниот криминал и корупцијата во регионот. Во ова издание, известуваме за некои од главните точки од оваа дискусија. Повеќе наоди ќе бидат објавени во извештајот под наслов „Посилни заедно: Јакнење на отпорноста на граѓанското општество на Западен Балкан“, којшто ќе биде објавен на почетокот на февруари 2021 година.

Во нашиот месечен профил на граѓански организации кои се занимаваат со прашања поврзани со криминал, разговараме со директорот на „Неостарт“, Дарјан Вулевиќ, за работата на неговата невладина организација за помагање на поранешните затвореници да се реинтегрираат во српското општество.

Секогаш сме заинтересирани за идеи за придонес во Билтенот на ризици и на авторите им нудиме хонорар. Ако имате предлог за приказна или сакате да дадете повратни информации, контактирајте ја almedina.dodic@globalinitiative.net.

Врање, ново криминално жариште

Од 2019 година, едно место постојано се појавува во извештаите на медиумите и полицијата за трговија со дрога и шверцување мигранти: градот Врање, што ги има сите карактеристики на жариште на организиран криминал. Овој град, со население од околу 80.000 жители според официјалните податоци,¹ се наоѓа во јужна Србија близу до Косово и Бугарија долж автопатот Е75, што е позната рута за трговија од Северна Македонија до Централна Европа преку Србија и Романија.

Градот е исто така економски загрозен: просечната плата е околу 390 евра,² многу пониска од српскиот просек од 513 евра.³ Стапката на ризик од сиромаштија на Врање од 31 % е далеку над националната стапка од 24 % во 2018 година.⁴ Постојат и елементи на слабо управување: Врање бавно го спроведуваше својот анти-корупциски план,⁵ а седниците на градскиот совет се затворени за медиумите.⁶

Врање е на само 20 километри од селото Велики Трновац, кое до неодамна беше толку озлогласено место за трговија со дрога, што дури и на полицијата ѝ беше тешко да влезе.⁷ Меѓутоа, се чини дека повеќето криминални активности се префрлија од Велики Трновац во Врање. За второво место се вели дека е центар за шверцување канабис и кокаин по добро утврдени патишта од соседна Северна Македонија и Косово. Покрај тоа, барем една група од Врање може да има врски со црногорскиот клан Шкаљари, главен играч во трговијата со кокаин. Изгледа дека врските се протегаат до Романија, а можеби и до Латинска Америка.

Навистина, еден случај од висок профил од 2019 година го стави Врање на мапата. Во март 2019 година, романската полиција откри пакет со 1 килограм кокаин, кој наводно паднал од комбе. Следејќи ја оваа трага, тие запленија околу 1,8 тони кокаин со ниво на чистота од 90 %. Кокаинот беше завиткан во балони во превртен брод на брегот на Црното Море околу делтата на реката Дунав.⁸ Проценетата вредност на заплениетиот кокаин беше 600 милиони евра,⁹ но можеше да има улична вредност од два до три пати поголема по сечењето и мешањето со други супстанции. Да го погледнеме ова од објективна гледна точка, целиот годишен

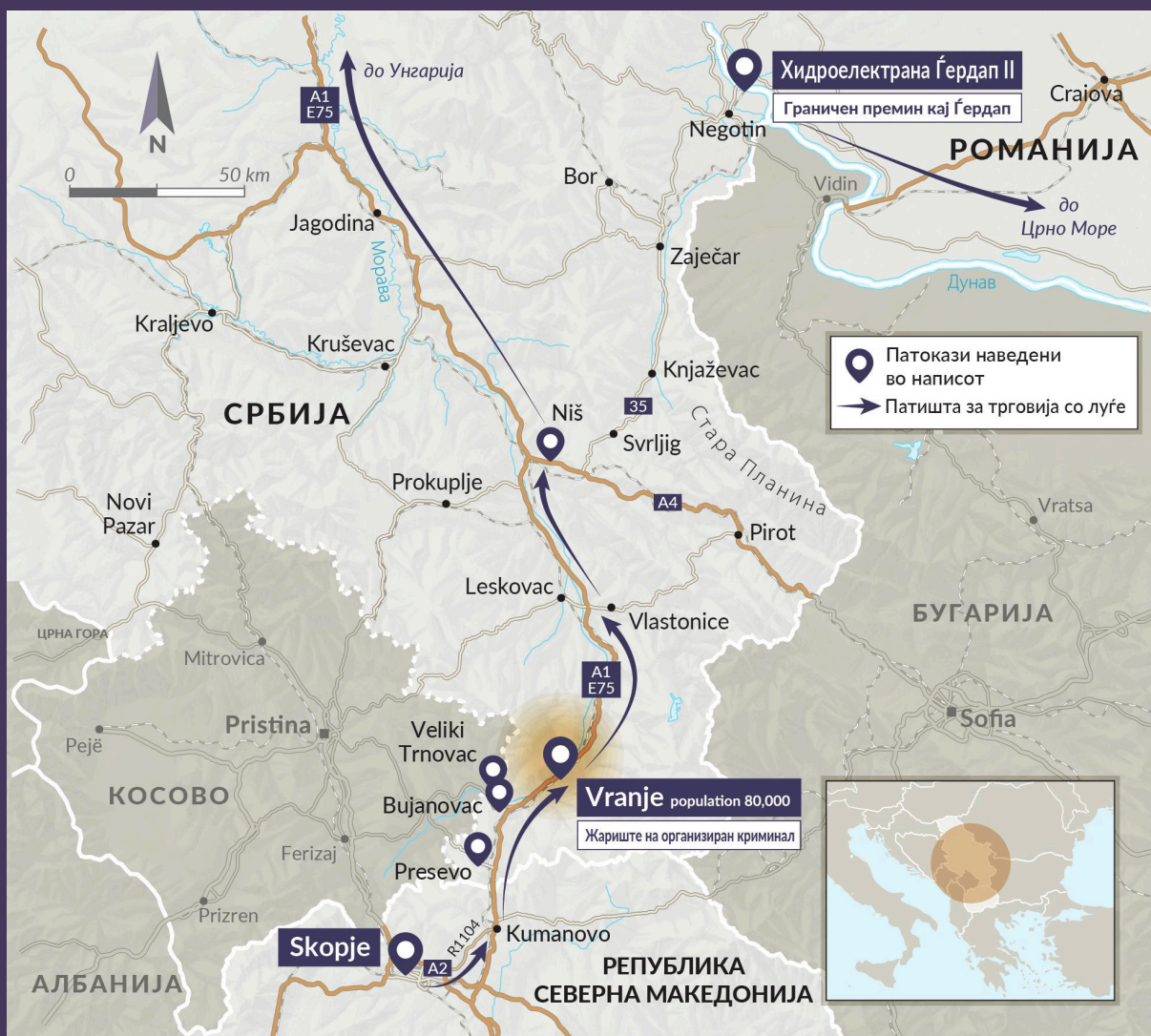
буџет на градот Белград во 2019 година беше нешто повисок од 1 милијарда евра.

Романската полиција уапси две лица, двајцата беа возачи на камиони од Врање. Истрагата покажа дека кокаинот потекнува од Бразил, преку Турција по морски пат влегол во Романија и требало да стигне до Србија,¹⁰ каде што потоа ќе биде дистрибуиран на пазарите во Западна Европа, пред сè во Белгија, Холандија и Шпанија.¹¹

Во јули 2020 година, романските обвинители покренува обвиненија против 14 лица, вклучително и Романци, Шпанци и Украинци, како и озлогласен либански наркобос кој работи надвор од Бразил. Некои од уапсените беа нуркачи со експертиза за извлекување дрога фрлена од бродовите.¹² Наменетите купувачи наводно биле „балкански картел“ од Србија.¹³

Наводно, беа обвинети само двајцата возачи на камиони од Врање и ниту еден од нивните српски шефови. Српските медиуми објавија дека двајцата возачи биле ангажирани од некој кој е поврзан со Давор Трајковиќ. Трајковиќ, за кого се тврди дека е од Врање, но очигледно живее во Москва,¹⁴ во минатото беше поврзан со трговија со дрога.¹⁵ Постојат гласини дека тој бил вмешан во кражба на голема пратка кокаин во 2014 година во Валенсија, Шпанија, што предизвика поделба на една организирана криминална група во Котор,¹⁶ настанатата крвава расправија меѓу клановите Шкаљари и Кавач уби речиси 50 лица од 2015 година.¹⁷ Медиумите известува дека Трајковиќ ги поделил трошоците за пратката во 2019 година со Игор Дедовиќ, водечка фигура во кланот Шкаљари.¹⁸ Дедовиќ беше убиен од вооружени лица во јануари 2020 година во ресторан во Атина.

Од 2018 година, полицијата во Врање е барем двапати вмешана во криминални активности. Во 2018 година е уапсен втор криминалец од Врање (којшто не бил поврзан со кланот Шкаљари) со 47 килограми канабис. Групата на која припаѓаше, а во која имало и полицајци,¹⁹ била активна во трговијата со канабис од Косово до Суботица во северна Србија, од каде што дрогата била шверцувана преку границата со Унгарија.

СЛИКА 1 Врање, во јужна Србија, е ново жариште на организиран криминал.

Во јули 2019 година беше уапсен полициски инспектор од Врање.²⁰ Во неговата куќа полицијата пронајде 21 килограм канабис. Полицискиот инспектор, наводно, се обидел да организира еден од возачите на камиони вклучени во горенаведената неисправна пратка со кокаин, да биде преместен од Романија во Србија.²¹ Во октомври 2019 година обвинителите од Врање поднесоа обвинение против полицискиот инспектор.²² Високиот суд во Врање го продолжи неговиот притвор шест пати; сепак, апелациониот суд во Ниш го ослободи од притвор во декември 2019 година.²³

Постојат сомнежи дека заработката од дрога во Врање се пере за да се финансираат хотели, казина, компании, ресторани и кафулиња и да се купат луксузните автомобили што ги гледаме на градските улици.

Покрај трговијата со дрога, Врање стана центар за шверцување мигранти од Северна Македонија кон Белград и кон Хрватска или Унгарија. Шверцувањето мигранти преку Врање се чини дека е помалку организирано од шверцувањето дрога; поголемиот дел е олеснет од услужливи или опортунистички

локални луѓе коишто превезуваат мигранти од една до друга точка во рамките на Србија.

Мигрантите, главно млади мажи од Сирија, Пакистан и Авганистан, обично бараат „врски за заминување“ надвор од центарот на градот Врање за да не бидат откриени. Превозот е организиран или преку лични состаноци или преку мобилни телефони и друштвени мрежи. Мигрантите обично остануваат во градот (понекогаш дури и еден месец) сè додека не дојде до критична маса, а потоа се движат како група. Ова сугерира дека нивното движење е организирано од шверцери.

Всушност, најчестото кривично дело во Врање и околината се однесува на превоз на мигранти со

патнички возила. Повеќето случаи се однесуваат на мигранти кои биле земени во близина на градот Прешево и се упатиле кон север. Се вели дека шверцерите наплатуваат околу 500 до 600 евра по лице за да преминат од Северна Македонија во Србија.²⁴ Возачите на фатените возила (обично млади српски мажи со српска или албанска националност) често користат регистарски ознаки од друг автомобил.

Значителното зголемување на шверцувањето на мигранти и трговијата со дрога, како и очигледната вмешаност на некои службеници за спроведување на законот во организирани криминални активности, посочуваат дека Врање се појавува како жариште на организиран криминал.

Забелешки

- 1 *Republički zavod za statistiku, Profil Vranja*, November 2020, http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Grad%20Vranje_EURSRB002002008001.pdf.
- 2 Ибид.
- 3 Просечни плати по вработен, октомври 2020 година, Завод за статистика на Република Србија, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/HtmLE/G20201353.html>.
- 4 *Republički zavod za statistiku, Profil Vranja*, November 2020, http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/sr/1/DI_Profil_Vranje_EURSRB002002008002.pdf; Eurostat income poverty statistics, 4 December 2020, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Income_poverty_statistics&oldid=440992.
- 5 Beta, *Vranje: Druga šansa za borbu protiv korupcije*, 30 April 2019, <https://beta.rs/posmatraci/posmatraci-vesti/110324-vranje-druga-sansa-za-borbu-protiv-korupcije>.
- 6 Канцеларија на Обединетите нации за проектни услуги, добро управување на локално ниво: искуства од Србија, 2017 година, https://swisspro.org.rs/uploads/files/71-874-good_governance_at_local_level_experiences_from_serbia.pdf.
- 7 Интервју со новинар од Врање, ноември 2020 година.
- 8 Дирекција за истрага на организиран криминал и тероризам, соопштение за јавноста, 26 март 2020 година, <https://www.diicot.ro/mass-media/2304-comunicat-de-presa-26-03-2019>.
- 9 Filip Rudic, Romania arrests two serbians in major cocaine bust, *Balkan Insight*, 27 March 2019, <https://balkaninsight.com/2019/03/27/romania-arrests-two-serbians-in-major-cocaine-bust/>.
- 10 Ибид.
- 11 RISE Romania, Romania charges 16 over washed-up drugs, *OCCPR*, 15 July 2020, <https://www.occrp.org/en/daily/12746-romania-charges-16-over-washed-up-drugs>.
- 12 *Dosarul 'Cocaina de la Marea Neagră' a fost finalizat. DIICOT, DEA și Interpol au ajuns pe urmele drogurilor până în Brazilia*, *Digi24*, 15 July 2020, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/justitie/dosarul-cocaina-de-la-marea-neagra-a-fost-finalizat-diicot-dea-si-interpol-au-ajuns-pe-urmele-drogurilor-pana-in-brazilia-1338209>.
- 13 Ибид.
- 14 Интервју со новинар од Врање, ноември 2020 година.
- 15 'Balkanski kartel' švercovao 1,8 tona kokaina iz Južne Amerike, *Blic*, 13 August 2020, <https://www.blic.rs/vesti/hronika/balkanski-kartel-svercovao-18-tona-kokaina-iz-južne-amerike-saradnici-skaljarskog/0hskmrt>.
- 16 Tamara Marković Subota, Akcija 'Braća Grim', *Ekspress*, 25 July 2020, <https://www.ekspres.net/brejkning/hronika/akcija-braca-grim>.
- 17 Валтер Кемп, Убиство: Што откриваат атентатите за црногорската војна против дрога, ГИ-ТОК, јули 2020 година, <https://globalinitiative.net/analysis/montenegro-assassinations-drug-war/>.
- 18 Miroslava Derikonjić, *Škaljarci švercovali kokain preko Rumunije*, *Politika*, 29 March 2019, <http://www.politika.rs/sr/clanak/426133/Skaljarci-svercovali-kokain-preko-Rumunije>.
- 19 I M, *Kod policajaca iz Vranja zaplenjeno 47 kilograma marihuane*, *Južne vesti*, 26 December 2018, <https://www.juznevesti.com/Hronika/Kod-policajaca-iz-Vranja-zaplenjeno-47-kilograma-marihuane.sr.html>.
- 20 J A and A Ž A, *Droga i veze sa klanovima policajac iz Vranja kod kog je pronadeno više od 20 kilograma marihuane povezan sa poznatim imenima srpskog podzemlja*, *Blic*, 11 July 2019, <https://www.blic.rs/vesti/hronika/droga-i-veze-sa-klanovima-policajac-iz-vranja-kod-kog-je-pronadeno-vise-od-20-y0ntfs1>.
- 21 Ana Ž Adžić, *Policajac ima veze sa 'kokainom iz Dunava'*, *Blic*, 16 July 2019, <https://www.blic.rs/vesti/hronika/policajac-ima-veze-sa-kokainom-iz-dunava-pokusao-da-izvuce-jednog-kamiondziju-iz/f12hlv9>.
- 22 S Kostić, *Optužnica protiv inspektora zbog 21 kilogram droge*, *Vranjske*, 22 October 2019, <https://www.infovranjske.rs/info/optu%C5%BEica-protiv-inspektora-zbog-21-kilogram-droge>.
- 23 S S B, *Saša inspektor pušten iz pritvora*, *Vranjske*, 24 December 2019, <https://www.infovranjske.rs/info/sa%C5%A1a-inspektor-pu%C5%A1ten-iz-pritvora>.
- 24 Интервју со експерт за миграција, Белград, декември 2020 година.

Оружје за банди во Шведска: балканска врска

Во Шведска, озлогласената југословенска мафија која доминираше во состојбата со организираниот криминал во Стокхолм во 90-тите години – т.н. Југомафија – веќе одамна ја нема, но криминалните врски со поранешна Југославија се живи и здрави.

Во изминатите неколку години, организираниот криминал драматично се зголеми во Шведска, со тоа што дел од оружјето и дрогата влегоа од Западен Балкан. „Она што го видовме во изминатите неколку години се организирани криминални групи, претежно со седиште во Србија, кои воспоставуваат полномошници во Шведска за да добиваат пратки со дрога и оружје“, рече детективскиот надзорник Гунар Апелгрен,¹ еден од најискусните истражители на организираниот криминал во Шведска.²

Овие групи не се од ист профил како Југомафијата. Оваа организирана криминална група, која дејствуваше меѓу дијаспората на бегалци кои избегаа од поранешна Југославија за време на Балканските војни („југо“ е сленг за Југославија), најголем дел од своите пари ги заработи од заштитни рекети и изнуди. Според поранешниот платен убиец, Јане Ранинен,³ кој го уби шведско-српскиот мафијаш Драган Јоксовиќ во 1998 година во близина на Стокхолм,⁴ влијанието на Југомафија се засноваше повеќе на дрзок имиџ со „сјајни одела и испакнати мускули“, отколку на насилство. Во ретроспектива, „тие изгледаа како аматери во споредба со бандите што ги имаме сега“.⁵

Меѓутоа, криминалните групи од Западен Балкан денес не се меѓу најдоминантните во Шведска. Главни актери се одамна воспоставените мото-банди и семејни организации, кои понекогаш се нарекуваат криминални кланови.⁶ Постојат и повеќе флуидни групи кои главно се задолжени за продажба на наркотици во посиромашните населби.⁷

Некои групи се именувани според населбите каде што работат, додека други заземаат пофилмски надимаци, како што е Шотаз, група млади луѓе кои припаѓаат главно на шведско-сомалиската заедница во северозападен Стокхолм или Мрежата, позната група на заемници што со децении ја експлоатира

сопствената заедница на православно-христијански имигранти од Средниот Исток.⁸ Многу од овие групи ги делат истите дилери на оружје кои обезбедуваат оружје од Западен Балкан, вклучително и автоматски пушки „Калашников“, пиштоли „Застава“, со српско производство, како и рачни бомби.

Во 2015 година, Националната полиција претстави график на престрелки со потврдени или сомнителни врски со „криминални средини“ што покажува дека убиствата речиси двојно се зголемени меѓу 2014 и 2015 година.⁹ По понатамошниот раст, бројот на жртви на убиство низ целата земја надмина околу 40 секоја година,¹⁰ а повеќето се поврзани со организиран криминал.

Во 2018 година, владата го реформираше законот, продолжувајќи ги затворските казни за тешки кривични дела со оружје.¹¹ Ажурираното законодавство ѝ дозволи на полицијата да го засили надзорот врз клучните чинители и да спроведе повеќе рации, со што се зголеми бројот на запленето оружје. Меѓутоа, бандите ја делегираа задачата за транспорт и складирање на пиштоли, пушки и рачни бомби на тинејџери кои дејствуваат како нивни „потрчковци“. Во неодамнешниот извештај на јавниот радиосервис, началниците на полицијата низ целата земја го потврдија трендот на банди кои користат помлади членови кои, доколку бидат фатени, се соочуваат со пократки затворски казни заради нивната возраст.¹²

Помладата возраст на момчињата „потрчковци“ се смета за грешка во законодавството, за што критичарите ја предупредувале владата пред да биде донесена реформата. Понатаму, зголемувањето на успешните рации на оружје не доведе до намалување на насилниот криминал: полициските статистики за 2020 година покажуваат незначително зголемување на смртните случаи поради престрелки во текот на претходната година. Покрај тоа, 117 лица се здобиле со нефатални рани од огнено оружје во 2020 година, во споредба со 120 во 2019 година.¹³

Модифицираните сигнални пиштоли се сè почести во криминалните кругови во Шведска во последниве години, но според полициските аналитичари, повеќето оружја што се користат при престрелки сепак потекнуваат од поранешна Југославија.¹⁴ Во болницата Каролинска северно од Стокхолм, лекар за интензивна нега, кој не сакаше да биде именуван, истакна дека хирурзите навикнале да оперираат жртви на престрелки. Постои поголема шанса за преживување, истакна лекарот, доколку истрелите се од оружје од понизок калибар, како што е пиштолот „Застава“. Овие оружја и понатаму се популарни: полицискиот извештај за 2020 година утврди дека една третина од нелегалните пиштоли во округот Стокхолм биле „Застава“.¹⁵

Спречувањето на нелегалото шверцување оружје е приоритет речиси цела деценија. Во 2012 година, владата им даде на шведските царини задача да пресретнуваат оружје. Отприлика во исто време, сите клучни јавни агенции, вклучително и царината и единицата за финансиски криминал на полицијата, создадоа совет за холистичко работење и справување со организираниот криминал од сите страни.

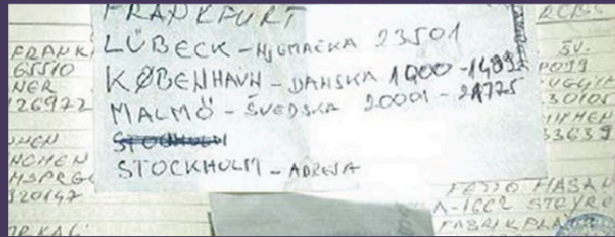
Еволуираше и меѓународната соработка. Во 2018 година, шведската полиција ги здружи силите со нејзините српски колеги во борбата против

приливот на оружје. Началникот на полицијата во Гетеборг, Ерик Норд, за шведската телевизија изјави дека за време на состанокот во Белград, српските полицајци „се изненадиле во неверност“, кога тој ги опишал бројот и природата на убиствата на бандите во Шведска.¹⁶ Во 2019 година, шведската министерка за надворешни работи, Ен Линд, и нејзиниот колега, министерот за внатрешни работи, Микаел Дамберг, ги посетија Албанија и Босна и Херцеговина за да се запознаат со најдобрите практики во борбата против транснационалниот криминал и да разговараат за начините за напредок. „Ние мора да сториме повеќе за да го прекинеме протокот на наркотици и нелегално оружје кон нашата земја“, изјави Дамберг во соопштението за печатот.¹⁷ „Знаеме дека нашите напори за меѓународна соработка доведоа до тоа полицијата да може да заплени повеќе [наркотици и нелегално оружје] од сериозни криминалци во Шведска. Напредувајќи понатаму со ваков вид на соработка, општеството може да го нападне организираниот криминал на подобар и поефективен начин.“

Во 2014 година, операцијата „Рекил“ (анг. Operation Recoil) стана една од првите големи меѓународни истраги. Покрената е по откривањето на пет автоматски оружја и 59 рачни бомби во автомобил што патувал од Словенија до Шведска.¹⁸ Апелгрен

Шведски полицаец истражува место на злосторство.

Наоди од извештајот на шведската полициска разузнавачка служба за истрагата на операцијата „Рекил“.

предводеше тим од шведски истражители во соработка со словенечки, босански и српски колеги за да срушат мрежа за шверцување оружје.

По шестмесечен надзор, беа покренати обвиненија против еден босански пар и неколку нивни соработници, вклучително и шведски државјани. Шведскиот суд го прогласи водачот за виновен и го осуди на пет години затвор поради обид за тешко шверцување. Меѓутоа, обвиненијата за тешки кривични дела со оружје не се задржаа, и покрај тоа што неговите соработници беа фатени со калашникови и рачни бомби – некои од нив ‘рѓосани, сведочејќи за долгата сенка на Балканските војни.

Се чини дека арсеналот на оружје оставен на Балканот е неограничен, и покрај обидите да се собере вишокот оружје. Обединетите нации, на пример, им помогнаа на властите во Босна и Херцеговина со неколку шеми за амнестија. „На луѓето коишто го предадоа оружјето им беа дадени лозови со многу добри награди, како фрижидери“, рече Кристин Мекнаб, постојан координатор на ООН во Сараево помеѓу 2002 и 2006 година.¹⁹ „Но, забележавме дека голем дел од оружјето беше доста старо и секогаш имавме притаено чувство дека ова оружје е ‘пушката на дедо од Втората

светска војна’, а не калашникови што луѓето ги криеја под подовите во штала.“

Сè додека побарувачката останува голема во земјите како Шведска, таа скриена залиха на оружје ризикува да заврши во рацете на шверцерите. Според Апелгрин, единствениот пат напред е да се интензивира прекуграничната соработка уште повеќе, бидејќи денешните структури се „подмолни“.²⁰

По операцијата „Рекил“ – којашто еден весник ја нарече фијаско за спроведување на законот – шведскиот министер за правда во тоа време, Морган Јохансон, вети и подоцна ја испорача правната реформа, а тоа не само што ја зголеми веројатноста ваквите криминалци да бидат изведени пред лицето на правдата, туку тие исто така би биле прогласени за виновни за злосторства со оружје. По ситниот успех на шведската истрага, се вклучија босанските обвинители, коишто успешно обвинија неколку лица поврзани со оваа шема, делумно благодарение на доказите добиени во неколку објекти за складирање на оружје кои ги пронајде босанската полиција во Република Српска, во северна Босна.

Обвинителот Горан Гламочанин посочи дека иако најголемиот дел од оружјето во овој случај е

шверцувано до пристанишниот град Гетеборг на западниот брег на Шведска, истрагата опфати поголем дел од земјата. „Поради добрите можности за брзо заработување пари, криминалните групи собраа нелегално оружје и воспоставија мерки за нивно транспортирање во Шведска“, изјави Гламочанин за печатот.²¹ „Бројот на случаи што ги

судиме говори дека Шведска е сè уште важен пазар за шверцерите“.

Оружјето со потекло од Балканот и понатаму има влијание далеку надвор од регионот, што значи дека државите имаат постојан заеднички интерес да ја намалат својата ранливост на оваа закана.

Забелешки

- 1 Интервју со Гунар Апелгрен, декември 2020 година.
- 2 Kina Pohjanen, *Gängspecialist värvad till Uppsala*, SVT, 15 October 2020, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/upsala/gangspecialist-varvad-till-upsala>.
- 3 Интервју со Јан Ранинен, ноември 2020 година.
- 4 Janne Raninen and Ivar Andersen, *De kallar mig Solvallamördaren*. Lind & Co, February 2018, <https://www.lindco.se/bocker/de-kallar-mig-solvallamordaren/>.
- 5 Интервју со Јан Ранинен, ноември 2020 година.
- 6 Johanna Bäckström Lerneby, *Familjen*, Mondial, May 2020, <https://mondial.se/bok/familjen/>.
- 7 Isak Krona, *Underrättelsechefen: Jobbar mot tre olika sorters nätverk*, Sveriges Radio, 7 September 2020, <https://sverigesradio.se/artikel/7548857>.
- 8 Ann Törnkvist, *Follow F***ing Orders*, Pitch, 17 August 2020, <https://www.pitchpublishing.co.uk/shop/follow-fing-orders>.
- 9 *Dramatisk ökning av dödsskjutningar*, SVT, 16 November 2016 <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/dramatisk-okning-av-dodsskjutningar>.
- 10 Официјална полициска статистика за 2020 година, <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sprangningar-och-skjutningar/>.
- 11 *Regeringen föreslår ytterligare skärpta straff för vapenbrott*, Justice Department press release, 5 June 2020, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/06/regeringen-foreslar-ytterligare-skarpta-straff-for-vapenbrott>.
- 12 *Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet*, Justice department press release, 10 July 2020, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/07/slopad-straffrabatt-for-unga-myndiga-vid-allvarlig-brottslighet>.
- 13 Статистика на шведската полиција, 15 декември 2020 година, <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/sprangningar-och-skjutningar/>.
- 14 Интервју со локален истражувачки новинар, на 3 јануари 2021 година, што се повикува на податоците извлечени од интервјуа и неофицијални разговори со полицијата во Стокхолм.
- 15 *Illegal vapen användning i polisregion Stockholm – Strategisk rapport*, Police Authority, Stockholm police region, May 2020, [<https://polisen.se/aktuellt/nyheter/2020/juni/illegala-vapen-ateranvands-ofta>].
- 16 Jakob Eidenskog, *Så ska vapensmuggling från Balkan stoppas*, SVT, 6 December 2018, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/sa-ska-vapensmuggling-fran-balken-stoppas>.
- 17 *Ann Linde och Mikael Damberg till Bosnien och Hercegovina samt Albanien för möten om organiserad brottslighet*, government press release, 5 October 2020, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/10/ann-linde-och-mikael-damberg-till-bosnien-och-hercegovina-samt-albanien-for-moten-om-organiserad-brottslighet>.
- 18 Број на случај Б 4736-16 на судот во шведскиот округ Содерторн.
- 19 Интервју со Кристин Мекнаб, декември 2020 година.
- 20 Интервју со Гунар Апелгрен, декември 2020 година.
- 21 *Bosnisk åklagare: 'Sverige är Balkans största vapenmarknad'*, Aftonbladet, 22 January 2018, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/WLq39a/bosnisk-aklagare-sverige-ar-balkans-storsta-vapenmarknad>.

Коцкање во Северна Македонија

Коцкањето е потенцијално профитабилно, но со себе носи сериозни ризици и отвора прозорец за организиран криминал. Во јануари 2019 година албанската влада презеде одлучувачки чекор за забрана на сите електронски казина и спортски обложувалници. Објаснувајќи ја оваа одлука, премиерот Еди Рама ги наведе социјалните и економските проблеми што ги создаде коцкањето за многу албански семејства. Тој истакна дека во Албанија „коцкарските активности во голем дел се финансираат преку организиран криминал. Има пари што се перат преку коцкање, а луѓето во организираниот криминал се индиректно или директно вклучени во овој сектор.“¹ Како резултат, беа затворени 4.364 установи кои беа домаќини на електронски казина или спортски обложувалници. Меѓутоа, Националната лотарија и големото казино во центарот на Тирана сè уште работат и останува можноста да се градат нови казина во просториите на хотелите со пет ѕвезди. Ова ја става контролата над коцкањето во рацете на неколкумина.

Во март 2019 година, косовската влада презеде уште подрастични мерки: новото законодавство ги забрани сите коцкарски активности во земјата, делумно поради врските на индустријата со организираниот криминал.² Установите што не се придржуваа беа присилно затворени. На пример, во септември 2020 година, стотици полицајци учествуваа во операција за затворање на нелегално казино во селото Карачево, близу до границата со Србија. Најмалку 35 лица беа уапсени под обвинение за нелегално коцкање, проституција и поседување оружје и дрога. Некои од уапсените беа гранични полицајци.³

Одлуката за забрана за коцкање имаше економски последици. Се проценува дека 7.280 лица останаа без работа во Албанија поради одлуката, додека државата загуби околу 45 милиони евра даночни приходи.⁴ Во Косово се затворија околу 350 бизниси кои се бават со коцкање, а илјадници луѓе останаа

КОЦКАЊЕ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

СЛИКА 2 Број на компании со дозволи за вршење коцкарски активности во Северна Македонија.

ИЗВОР: Министерство за финансии на Република Северна Македонија

невработени. Во 2018 година, овие деловни активности платија речиси 16 милиони евра акциза.⁵

Додека Албанија и Косово презедоа решителни чекори за ограничување на коцкањето, соседната Северна Македонија бележи голем раст на коцкањето од 2019 година. Според податоците на македонското Министерство за финансии, издадени се 40 дозволи за компании за вршење коцкарски активности.⁶ Повеќе од половина од овие дозволи се издадени во 2019 и 2020 година (видете слика 2), откако ограничувањата на коцкањето стапија на сила во Албанија и Косово. Овие компании имаат право да отворат електронски казина или обложувалници низ целата земја.

Во последните дваесет години казината и обложувалниците беа позната глетка во главниот град на Северна Македонија, Скопје или во Гевгелија, на југот на земјата. Но, од 2019 година, во мирните градови како Охрид и Струга, близу до границата со Албанија, е забележано драматично зголемување на бројот на казина и обложувалници. Навистина се чини дека Северна Македонија се претвори во оаза за коцкање во регионот.

На парламентарните избори во јули 2020 година, коцкањето не беше голем проблем. Иако премиерот Зоран Заев ги призна негативните ефекти на казината и местата за обложување во некои заедници, тој исто така јасно стави до знаење дека неговата влада нема да брза да го забрани овој сектор, туку внимателно ќе го следи и ќе преземе мерки за регулирање на истиот.⁷

Коцкарскиот бум во Северна Македонија е добар за нејзината економија. Методи Хаџи-Јанев, професор по право и експерт за сектор за коцкање на Воената академија во Скопје, изјави дека во 2020 година бројот на луѓе директно вработени во секторот за коцкање се зголеми на 7.700; има околу 54.000 други работни места поврзани со коцкање во земјата, со што на државниот буџет му носи милиони евра даноци.⁸

Меѓутоа, постојат и опасности поврзани со коцкањето, како што се зависност, социо-економска

ранливост и криминал. Во нивните одлуки за ограничување на коцкањето, Албанија и Косово конкретно ја наведоа загриженоста во врска со зголемената сиромаштија, семејното насилство и незаконската активност, бидејќи коцкарите се борат да ја платат својата навика. Според Хаџи-Јанев, „откако ќе ги исцрпат сопствените ресурси, коцкарите често почнуваат да трошат туѓи пари и го ставаат во опасност нивното семејство затоа што се склони кон незаконски заеми, поточно лихварство“.⁹

Растот на коцкањето го менува карактерот на некои градови. Постои загриженост дека Охрид, заштитено место на УНЕСКО, ризикува да стане магнет за туристи кои ги привлекува коцкање, а не историската убавина на градот.¹⁰ Струга, којашто порано беше мирен град, сега е преполна со казина и спортски обложувалници, кои честопати имаат маѓепсувачки екстериери и силни, сјајни светла.

Како што е нагласено во извештајот на ГИ-ТОК од август 2020 година „Нелегални финансиски текови во Албанија, Косово и Северна Македонија“, коцкањето – без разлика дали е во физички или онлајн казина – автомати за игри на среќа или спортско обложување, одамна е идентификувано како канал за перење пари на Западен Балкан.¹¹ Според поранешниот министер за внатрешни работи на Северна Македонија, Павле Трајанов, постои „можност парите од криминално потекло да може да се перат низ казината и да се легализираат во тој процес“.¹² Понатаму, Трајанов истакна дека проституцијата честопати е поврзана со бизнисот на казината.

Накратко, Северна Македонија презема ризик. Иако двата нејзини соседи – Албанија и Косово – имаат строго ограничено коцкање, Северна Македонија се чини дека го подигнува својот профил како место за обложување. Иако треба да се остварат победи во однос на работните места и приходите од данок, има и потенцијални загуби, вклучително и промена на имиџот на земјата – и на некои од нејзините најпознати туристички дестинации – и привлекување организиран криминал, перење пари и зависност. Влогот е голем.

Забелешки

- 1 *Rama i prerë: Bixhozi financohët nga krimi i organizuar, cenon sigurinë kombëtare*, Tirana Today, 22 October 2018, <https://tiranatoday.al/rama-i-prere-bixhozi-financohët-nga-krimi-i-organizuar-cenon-sigurinë-kombëtare>.
- 2 Закон бр. 06 / Л-155 за забрана на игри на среќа, службен весник на Република Косово, број 11, 24 април 2019 година, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2813>.
- 3 Kosovo police officers arrested in crackdown on illegal casinos, BBC, 19 September 2020, <https://www.bbc.com/news/world-europe-54219185>.
- 4 *Mbyllja e lojërave të fatit, buxheti i shtetit humbet 5.4 mld lekë në vit*, A2 News, 10 September 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=9QsD8wo2aTg>.
- 5 Fatlum Jashari and Taulant Qenaj, *Sa rrezikohen milionat e buxhetit nga vendimi për mbylljen e lojërave të fatit?*, Radio Evropa e Lirë, 29 March 2019, <https://www.evropaelire.org/a/sa-rrezikohen-milionat-e-buxhetit-nga-vendimi-per-mbylljen-e-lojërave-te-fatit/29850175.html>.
- 6 Списокот е достапен на <https://www.finance.gov.mk/mk/igri>.
- 7 Јован Ѓорговски, *Ќе се дислоцираат ли казината и обложувалниците од станбените објекти?*, Канал 5, 4 јануари 2019 година, <https://kanal5.com.mk/kje-se-dislociraat-li-kazinata-i-oblozhuvalnicite-od-stanbenite-objekti/a361479>.
- 8 *Индустријата на игри на среќа поддржува речиси 70.000 работни места*, Новинска агенција Макфакс, 24 ноември 2020, <https://bit.ly/39rbEgZ>.
- 9 Емилија Димитрова, *Криминални карактеристики на рекет и изнуда*, Универзитет „Свети Климент Охридски“ во Битола, 2019 година, <https://fb.uklo.edu.mk/wp-content/uploads/2019/07/emilija.pdf>.
- 10 Интервју со граѓанин на Охрид, 22 декември 2020 година.
- 11 Tuesday Reitano and Kristina Amerhauser, *Illicit Financial Flows in Albania, Kosovo and North Macedonia*, GI-TOC, August 2020, p 30, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/08/IFFs-Balkans-English-WEB-Nov2020-1.pdf>.
- 12 Интервју со Павле Трајанов, декември 2020 година.

Острови на отпорност: граѓански организации во Западен Балкан

Ова се тешки времиња за граѓанските организации (ГО) во Западен Балкан. Во многу држави во регионот, граѓанските организации кои се занимаваат со организиран криминал и корупција се под притисок на владите и загрозувани од луѓе вклучени во коруптивна или недозволена активност. Истовремено, кризата со КОВИД-19 им отежнува на граѓанските организации да имаат контакти лице в лице со многу поединци и групи со кои вообичаено работат, како жени, млади, поранешни затвореници или зависници. За да најде начини за надминување на овие пречки, ГИ-ТОК свика меѓурегионален дијалог од 14 до 16 декември 2020 година за да разговара за тековните предизвици и можностите за зајакнување на отпорноста кон организираниот криминал и корупцијата на Западен Балкан.¹

Онлајн настанот обедини повеќе од 50 претставници на граѓанското општество од невладини организации со седиште во заедницата, истражувачки центри, медиуми и академска заедница за да разговараат за предизвиците и добрите практики во својата работа. Учесниците разговараа за заедничките предизвици и начините за зајакнување на мрежите и добија обука за застапување и безбедност. Претставници на граѓанското општество од различни делови на светот кои се занимаваат со слична работа, исто така, ги споделија нивните искуства на теми кои се движат од родови прашања и известување за корупција до ангажман со владите.

Меѓурегионалниот дијалог беше организиран заедно со Фондот за отпорност на ГИ-ТОК и е дел од проект финансиран од германската канцеларија за надворешни работи за мапирање на работата на граѓанските организации на Западен Балкан коишто се занимаваат со организиран криминал и корупција и да помогне во зајакнувањето на нивната отпорност. На состанокот му претходеа национални работилници со граѓанските организации во секоја од шесте земји од Западен Балкан.

Како дел од овој проект, во 2020 година Фондот за отпорност поддржа 13 граѓански организации од целиот Западен Балкан. Овие организации се

занимаваат со широк спектар на активности, вклучително и работа со млади, решавање на проблеми со дрога, поттикнување на реинтеграција по затворот, борба против корупцијата, справување со еколошки прашања и борба против насилството врз жените.

Посебен напор беше вложен за да се изберат организации од помалите градови кои се подложни на организиран криминал и кои можеби нема да добијат толку внимание или финансирање од донатори како граѓанските организации во поголемите градови. Всушност, ГИ-ТОК особено се фокусираше на поддршка на граѓанските организации од местата идентификувани во својот извештај од мај 2019 година, „Жаришта на организиран криминал на Западен Балкан“.² Овие жаришта се означени со црвена боја (видете слика 3), додека локациите на граѓанските организации поддржани од Фондот за отпорност се означени со зелена боја.

ГИ-ТОК ја анализира работата на граѓанските организации на Западен Балкан кои се занимаваат со организиран криминал и корупција во претстојниот извештај, „Посилни заедно: Јакнење на отпорноста на граѓанското општество на Западен Балкан“, кој ќе биде објавен на почетокот на февруари 2021 година. Извештајот опишува некои од предизвиците со кои се соочуваат граѓанските организации во регионот и ги разгледува различните пристапи што ги користат за борба против организираниот криминал и корупцијата во нивните заедници. Исто така, ги испитува прашањата поврзани со криминалот што се од особен интерес за нив, како што се изнуда и лихварство, еколошки криминал, корупција, младински банди и хулиганство, перење пари и трудова експлоатација, вклучително и сексуална работа. Извештајот идентификува и неколку добри практики и влезни точки коишто обично ги користат граѓанските организации на Западен Балкан за да се вклучат во нивните избирачки тела и да се подигне свеста за организираниот криминал и корупцијата.

Во извештајот и на меѓурегионалниот дијалог, практичарите дискутираа за тоа како да се зајакне отпорноста. Тие нагласија дека организираниот

СЛИКА 3 Жаришта на организиран криминал и места на отпорност низ Западен Балкан.

криминал и корупцијата треба да бидат опипливи за заедницата, да ги демистифицираат темите и да го објаснат нивното влијание на лесен и разбирлив начин. Забележано е дека многу луѓе или не ги препознаваат симптомите на организиран криминал и корупција или се чувствуваат беспомошни да се справат со нив. Затоа, граѓанското општество има клучна улога во подигањето на свеста, објаснување на штетата и промовирање на интегритетот, транспарентноста, отчетноста и доброто управување.

Учесниците нагласија дека вмрежувањето меѓу граѓанските организации е важно и на национално и на регионално ниво, како и помеѓу граѓанските организации на Западен Балкан и нивните колеги во други региони. Овде ГИ-ТОК може да помогне. Треба да се направи повеќе за зајакнување на партнерствата меѓу невладините организации, истражувачките новинари и академските заедници кои работат на прашања за организиран криминал и корупција.

Една дилема за граѓанските организации во многу земји од Западен Балкан е тоа како да комуницираат со владите. Во земји каде што опозицијата е слаба или го бојкотира парламентот, или во ситуации кога политичката елита се смета за корумпирана или дури има врски со криминални елементи, граѓанските организации ја преземаат улогата на опозиција. Ова создава впечаток дека тие се анти-владини, а не невладини организации. Од друга страна, владите ги означуваат ваквите групи – особено доколку добиваат поддршка од странски донатори – како „предавници“ или „странски агенти“ и ги напаѓаат во печатот, преку „спроведување на законот“ или дури и со заплашување. Оттаму, примарен предизвик е да се задржат отворени каналите за дијалог помеѓу владата и граѓанското општество и да се зајакне соработката против она што треба да биде заеднички непријател: организираниот криминал. Меѓународните чинители понекогаш може да помогнат да се олесни ваквиот дијалог.

Забелешки

- 1 Овој напис се заснова на сознанијата собрани за време на проектот „Градење граѓански ангажман на Западен Балкан“ и истражувањето спроведено од септември до декември 2020 година. Сите наоди од истражувањето ќе бидат објавени во претстојниот извештај на ГИ-ТОК „Заедно посилни: Јакнење на отпорноста на граѓанското општество на Западен Балкан“.
- 2 ГИ-ТОК, жаришта на организиран криминал на Западен Балкан, мај 2019 година, <https://globalinitiative.net/wp-content/>

Друга опсервација што произлезе од меѓурегионалниот дијалог и извештајот е дека меѓународните донатори треба да бидат почувствителни на предизвиците на граѓанските организации, особено помалите организации надвор од големите градови. На пример, тие треба да бидат потранспарентни во нивните повици за пријавување, подобро да ги разбираат локалните услови (вклучувајќи ограничен капацитет за администрација на проекти и ограничени јазични вештини, како и низок капацитет за апсорпција) и да се погрижат поддршката да биде водена од потребата. Донаторите треба да обезбедат можност за подолгорочни грантови за да се подобри одржливоста и да се зајакне отпорноста. Тие, исто така, треба да го вклучат граѓанското општество во целиот проектен циклус, од дизајнирање до спроведување. На крај, донаторите треба да застанат зад граѓанските организации за време на спроведувањето на проектите поврзани со борбата против организираниот криминал и корупцијата, за да демонстрираат солидарност и да ги зголемат ризиците и политичките трошоци за оние кои вршат притисок врз овие организации.

Во земјите каде што владите не сакаат или не можат да заземат пристап „одозгора кон долу“ во борбата против организираниот криминал, работата на граѓанското општество станува уште поважна. Методологија заснована на зајакнување на отпорноста на заедницата може да ги зајакне чинителите за промена и да ги зајакне социјалните антитела против организираниот криминал и корупцијата.

Но, во екосистемот на криминално управување постојат ограничувања за тоа што граѓанските организации можат да прават самостојно. Гледајќи напред, предизвикот е да преминеме од острови на отпорност кон мрежи за поддршка. Ова е процес на којшто се посветени ГИ-ТОК и Фондот за отпорност за да се даде поддршка на целиот Западен Балкан.

uploads/2019/05/Hotspots-Report-English-13Jun1110-Web.pdf.

„Неостарт“, место за втора шанса

Во моментот во Србија има околу 12.000 затвореници; околу 8.000 од нив секоја година се пуштени од затвор. Меѓутоа, со стапка на рецидивизам од 60 до 75 проценти, многу од нив ќе завршат повторно во затвор. „Неостарт“, центар за превенција на криминал и пост-казнена помош, е невладината организација во Србија која помага да се намали ранливоста од рецидивизмот помагајќи им на поранешните престапници во нивните обиди да се реинтегрираат во општеството. Разговараме со директорот Дарјан Вулевиќ за нивната работа, предизвиците и успехите.

Кои се луѓето коишто се вклучени во „Неостарт“ и што ве мотивира?

Во „Неостарт“ се вклучени различни лица: наставници, психолози, правници, студенти и социјални научници, како и поранешни затвореници. За некои членови на „Неостарт“ оваа работа е професионален повик. Други лица се вклучени затоа што преживеале слична судбина, можеби живееле на улица или одлежале затвор. А, некои учествуваат затоа што сакаат да им помогнат на оние на коишто често не им се дава втора шанса.

Каков е животот за некој кој штотуку излегол од затвор?

Тежок. Недостатокот на лични документи е значителен проблем: тие обично истекуваат додека лицето е во затвор. Во 2016 година, половина од сите лица ослободени од затвор во Србија немаа валидни лични документи. Ситуацијата оттогаш е малку подобрена, но регистрацијата сè уште е често незгодна. Ова создава ефект на „снежни топки“ каде што, без документи, на луѓето коишто излегуваат од затвор им е тешко да аплицираат за работа или дури да добијат некои јавни услуги, како што е здравствената заштита.

Колку им е тешко на поранешните затвореници да најдат работа?

Лицето ослободено од затвор по долга казна ги нема истите можности да најде работа како и другите луѓе. Една од причините е тоа што многу работодавци бараат сертификат кој вели дека немате кривично досие. Другата причина е психолошка: тешко е лицето да се приспособи откако било затворено по 22 часа на ден. Премиот кон слобода може да биде

тежок. На престапниците им е потребна подготовка за животот надвор - додека сè уште ја издржуваат казната, како и поддршка откако повторно ќе влезат во општеството.

Може ли да споделите некоја успешна приказна?

Еден од нашите најзадоволителни успеси беше кога му помогнавме на поранешен престапник да отвори пицерија. Пицеријата оттогаш стана многу успешна и сопственикот сега им помага на другите поранешни затвореници да се реинтегрираат во општеството. Ниту едно наше достигнување не би било можно без посветената работа на нашите волонтери, на кои сум особено горд.

Дали мажите и жените се соочуваат со различни предизвици по излегувањето од затвор?

Од 12.000 лица во затвор во Србија, само 200 се жени. Иако многу затвореници споделуваат слични искуства, секоја личност е единствена, и видовме дека мажите и жените се соочуваат со различни предизвици, особено во однос на наоѓање работа. Општо земено, жените велат дека немаат проблем да најдат работа и затоа многу поретко ни се обраќаат за помош при вработување отколку мажите. Многу од нив се мајки кои се враќаат кај нивните семејства. Во некои случаи, ова обезбедува мрежа за поддршка, но во други случаи претставува дополнителни предизвици. Затоа, жените повеќе ги користат нашите советодавни и семејни програми.

Честопати затворите се „завршни училишта“ кои ги претвораат ситните криминалци во прекалени.

Дали сте наишле на ваков проблем? Дали давате некакво советување или спроведувате други активности со затворениците пред или по нивното ослободување за да го намалите ризикот од качување по скалата на криминалот?

За жал, ова е реален проблем, како што може да се види од стапката на рецидивизам од 70 %. Најважни се првите денови на поранешниот затвореник по напуштањето на малолетничкиот притвор или поправниот дом. Ако лицето не добие сеопфатна поддршка во овој ран период, шансата за рецидивизам се зголемува. Затоа започнавме пост-казнена програма наменета за младите по нивното ослободување од затвор.

Каква поддршка им дава „Неостарт“ на поранешните затвореници?

Имаме пет програми и линија за помош. Овие програми вклучуваат поддршка за барателите на работа, како што се обука за пишување на CV и подготвување за разговор за работа. Горд сум што можам да кажам дека оние клиенти кои имаат дојдено кај нас барем три пати, сите успеаја да се вработат. Честопати, претходните клиенти се враќаат кога сакаат да ја сменат кариерата или да најдат подобра работа. Преку теренска работа даваме директна поддршка на поранешните затвореници кои се во контакт со државните институции и други служби. Една од нашите најбарани програми е советувањето за поранешни затвореници коишто се обидуваат да ги надминат егзистенцијалните проблеми, особено веднаш по нивното ослободување. Психолозите им помагаат на поранешните затвореници да се справат со одредени проблеми. Имаме и семејна програма, којашто обично започнува додека лицето е сè уште во затвор. Целта е да се создаде здрава атмосфера во семејството по ослободувањето на затвореникот. Исто така, обезбедуваме поддршка за младите луѓе, како што се оние коишто го напуштаат поправниот дом во Крушевац или малолетничкиот затвор во Ваљево. Неодамна, успеавме да обезбедиме храна и сместување за загрошена младина за да спречиме рецидивизам.

Неодамна го посетивте поправниот дом за млади во Крушевац. Каков беше вашиот впечаток?

Создадовме посебна програма за млади што ја спроведуваме заедно со организации во други српски градови, како што е „Рестарт“ во Нови Сад или Младинскиот совет во Крушевац. Ја претставивме програмата во казнено-поправниот дом и се обидовме да ги мотивираме младите да се вклучат. Дискусијата за тоа што можат да очекуваат во првите неколку дена по нивното ослободување беше многу интензивна поради нивното исчекување и возбуда за нивните планови и потреби.

Како поранешните затвореници го наоѓаат „Неостарт“?

Персоналот на „Неостарт“ редовно ги посетува затворите, што ни овозможува да разговараме со затворениците неколку недели или месеци пред нивното ослободување. На овој начин се запознаваме едни со други и можеме однапред да ги идентификуваме проблемите. „Неостарт“ се

Во ноември 2020 година, „Неостарт“ и партнерите ја посетија младинската поправна институција и одржаа дискусија во стилот на ток-шоу со околу 20 затвореници за тоа како да започнат одново по нивното ослободување.

занимава со оваа работа веќе десет години; сега сме доста познати, така што на поранешните затвореници им е лесно да нè најдат. Исто така, честопати добиваме писма од сегашни или поранешни затвореници или нè контактира член на семејството на затвореникот. Некои поранешни затвореници ни се јавуваат по ослободувањето за да договорат состанок.

Што обично бараат прво од вас вашите клиенти?

Тие обично прашуваат дали можеме да им дадеме пари, работа или да им обезбедиме одредена материјална поддршка. За жал, не сме во можност да понудиме работа освен во ретки прилики. Пристапот на организација како „Неостарт“ не е за секого, но за оние поранешни затвореници коишто контактираат со нас, обично владее одлична атмосфера, бидејќи луѓето кои сакаат да инвестираат во себе активно се вклучуваат во нашите активности.

Со кои предизвици се соочувате?

Донаторите не сакаат да обезбедат директна поддршка за поранешните затвореници. Ова нè принудува да се фокусираме на проекти кои можат да му помогнат на пост-казнениот систем како целина. Се разбира, ова се исплати, но резултатите

честопати немаат непосредно влијание врз животот на оние на кои им е најпотребна помош.

Како КОВИД-19 влијаеше врз вашата работа?

Ја влоши ситуацијата, бидејќи затворите станаа уште позатворени. Контактот на затвореникот со семејството и пријателите е проблематичен, што го отежнува планирањето и спроведувањето на програмите за пост-казнена поддршка. Во моментот не сме во можност да ги посетуваме затворите, што нè спречува да им помогнеме на затворениците да се подготват за предизвиците со кои ќе се соочат по ослободувањето. За време на првиот карантин во април, имавме случаи кога луѓето кои штотуку беа ослободени од затвор мораа да пешачат 80 километри од Пожаревац до Белград, бидејќи јавниот превоз не работеше.

Кои мерки можат да го подобрат системот за пост-казнена поддршка во Србија?

Подготовката за ослободување треба да започне на денот кога лицето ќе започне да ја издржува казната. Ова би барало поголем број службеници за пост-казнен третман, но може да ја намали високата стапка на рецидивизам. Треба да се разгледаат и алтернативите на затвор. За таа цел, потребно е да се подобри соработката помеѓу органите за

алтернативно санкционирање и другите сектори во општеството, како што се невладините организации коишто обезбедуваат директни услуги. Потребна е позначајна финансиска помош од државата, како и целокупна поддршка за да се обезбеди подобро функционирање на пост-казнениот систем и да се намали ранливоста на рецидивизам.

„Неостарт“ е неодамнешен корисник на поддршка од Фондот за отпорност. Каково значење за вас има овој проект?

Во минатото, младите клиенти често исчезнуваа на половина од програмата за поддршка. Тие престануваа да се ангажираат или реагираат. Не сакаа да признаат дека се вратиле на нешто за кое сметале дека е од суштинско значење за опстанок, иако знаеја дека, долгорочно, тоа не е во нивен интерес. Проектот „Фонд за отпорност“ ни дава средства да го намалиме товарот врз младите луѓе кои штотуку се ослободени од поправната установа. Поддршката што ја обезбедува Фондот за отпорност ни овозможува да им помогнеме на овие млади луѓе да се справат со егзистенцијалните проблеми на нивниот прв ден на слобода, како што е наоѓањето пари за храна и сместување. Ова им овозможува да се концентрираат на иднината и да градат нов живот.

Дарјан Вулевиќ е еден од основачите на „Неостарт“ и новиот директор на организацијата. Заврши српска полициска академија и специјализираше за работа со поранешни затвореници, млади престапници и корисници на дрога. Тој е коавтор на низа публикации за пост-казнена практика.

Признание

Овој Билтен на ризици е производ на Опсерваторијата на граѓанското општество за борба против организиран криминал во Југоисточна Европа (ЈИЕ-Опс) на Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал.

ЈИЕ-Опс е платформа којашто ги поврзува и ги зајакнува чинителите од граѓанското општество во Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија. Има за цел да му овозможи на граѓанското општество да ги идентификува, анализира и мапира криминалните

трендови и нивното влијание врз нелегалните текови, владеењето, развојот, меѓуетничките односи, безбедноста и владеењето на правото. ЈИЕ-Опс го поддржува граѓанското општество во следењето на националната динамика и пошироките регионални и меѓународни трендови во организиран криминал. Основањето на опсерваторијата произлезе како резултат на Самитот за Западен Балкан во Лондон во 2018 година, дел од Берлинскиот процес.

Би сакале да се заблагодариме на Александар Станков и Ан Торнквист за нивниот ценет придонес.

Билтените на ризици се редовен производ на нашите регионални опсерватории, кои се потпираат на мрежите на граѓанското општествз за да добијат нови податоци да ги стават во контекст трендовите поврзани со мрежите на организиран криминал нелегалната трговија и одговорот на државите кон нив. Доколку сакате да се претплатите на идните изданија на Билтенот на ризици, ве молиме пријавете се тука или пратете е-пошта на almedina.dodic@globalinitiative.net.

ЗА ГЛОБАЛНАТА ИНИЦИЈАТИВА

Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал е глобална мрежа со над 600 експерти ширум светот. Глобалната иницијатива обезбедува платформа со цел промовирање поширока дебата и иновативни пристапи како градиво за инклузивна глобална стратегија против организираниот криминал.

www.globalinitiative.net

**GLOBAL
INITIATIVE**
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME